

Ekonomický personalismus a politika KDU-ČSL

Ondřej Stulík¹

Abstract: *The Philosophy of Economic Personalism and KDU-ČSL Policies*

This article deals with the phenomenon of economics in the doctrine of personalism and its consequences in the sphere of politics. Within this analysis, some economic distinctions between personalism, on the one hand, and libertarianism and neomarxism, on the other, are identified through a focus on the hermeneutics of personalism and its logical ideological results. These results have the form of testable propositions such as a pregnant definition of dignity, support for the concept of workfare, the family as the “core”, and the belief in the social market, which leads to progressive taxation and interventions in the labor market. These propositions are contained in KDU-ČSL policies, explicitly declared in the manifestos “Volební program 2010–2014”, “Volební program 2013–2017”, and other documents, as well as speeches of KDU-ČSL representatives, mainly of the chairman Pavel Bělobrádek. The connection between personalism and KDU-ČSL policies is then tested by metaphor analysis and the outcomes provide answers to two questions – first, whether the theory of personalism is present in KDU-ČSL policies; second, whether the KDU-ČSL could be subsumed under the socio-economic cleavage in the Czech context, and if so, then to which particular space.

Keywords: *Personalism, ideology, KDU-ČSL, metaphors, economy.*

1. Úvodem

Personalistický pohled na politiku a život v rámci společnosti se objevil zejména v souvislosti s reakcemi na Komunistický manifest, vydaný v roce 1848. Mnoho prvků, které personalismus obsahuje, můžeme však vidět již dříve než v 19. století. Tyto prvky byly (a jsou) přítomny především v křesťanské katolické nauce týkající se života nízko-příjmových skupin ve společnosti. Jedná se o poměrně rozsáhlý soubor sociálních politik, které katolická církev prosazovala (a prosazuje) do běžného života. Mimo katolickou církev je personalistická filozofie prakticky (a částečně) prosazována křesťanskodemokratickými politickými stranami, zejm. v německy mluvících zemích střední Evropy.

Sociální politiky katolické církve jsou vystavěny na základních principech křesťanství, jako je láska k bližnímu a důstojnost člověka (persony, resp. osoby) ve společnosti a udržení této důstojnosti v konkrétních vztazích mezi lidmi. Právě vydáním Komunistického manifestu byla nucena církev, a teoretici přirozeného práva opírající se o křesťanské pojetí Boha, reagovat na marxistický kolektivismus, resp. preferované postavení člověka v rámci kolektivu, který má svou vlastní hodnotu. Vedle sebe se tak v poměrně krátké době objevily koncepty, které byly vůči sobě

¹ PhDr. Ondřej Stulík, asistent na Katedře politologie a mezinárodních vztahů FF ZČU v Plzni, Avalon Business Center, Poděbradova 2842/1, 301 00 Plzeň 3, stulik@kap.zcu.cz.

konkurenční, neboť cílily na stejnou sociální vrstvu – na pracující v nízko-příjmových skupinách. Vstup těchto konceptů do veřejného prostoru byl dobově podmíněný a poměrně logický, protože oba přístupy reagovaly na rozsáhlou proměnu společnosti danou průmyslovou revolucí a liberální politickou ekonomikou představovanou tehdy primárně konceptem *laissez-faire*. Dobová podmíněnost oba koncepty nevyčerpala. U marxismu můžeme zaznamenat současné progresivní analýzy, které reagují na dnešní konzumní pojetí společnosti (neomarxismus). Tyto analýzy jsou v současných společenských vědách natolik frekventované, že můžeme hovořit o jejich dominanci v oblasti normativní kritiky společnosti. Druhý z pohledů na stejný fenomén proměny společnosti, tedy personalismus, však nestojí zcela mimo tyto současné úvahy. Má stále co nabídnout, a to zejména v kritice materialismu, která se implicitně prosazuje v prismatu neomarxismu (Lie 1997: 341). Domnívám se, že marginalizace personalismu je spíše otázkou *agenda setting* ve společenských vědách (srov. Kersberger 1995: 27), specificky v normativní politické teorii. To znamená, že se s personalismem nepracuje, protože populárnější jsou neomarxistické přístupy, zejm. díky vlivu tzv. Frankfurtské školy a jejích následovníků – nicméně tento předpoklad bude mj. prověřen v tomto článku.

Hlavním cílem mého článku je testování relevance některých dominantních prvků personalistické ekonomické teorie, její logické struktury a hermeneutické čistoty, a to především vůči projektovanému ekonomickému programu KDU-ČSL. Předpokladem je, že právě politická strana KDU-ČSL se ve svém programu nejvíce blíží k filozofii ekonomického personalismu. Na základě analytických zjištění by pak bylo možné ukotvit personalismus jako teorii v (pouhé) reflexi současné ekonomicko-sociální štěpící linie v České republice, ve které je konkurenční neomarxismus (minimálně teoreticky) přítomen. Ukotvení či neukotvení (i v případě personalismu) teorií na štěpících liniích může být vyjádřeno pomocí specifických os stranického systému (nejčastěji osy levo-pravé), a to v případě, kdy je teorie přeformulována pro potřeby ideologie (srov. Bornschieer 2009: 2, Bobbio 1996). Nyní zmíněný převod z primárně ekonomické teorie do stranické ideologie je hlavním úkolem tohoto článku, který sleduje hlavní cíl, čímž je již zmíněné testování přítomnosti ekonomického rozměru teorie personalismu v českém stranickém systému, a to buď na současné ekonomicko-sociální štěpící linii, nebo příp. na jiné, specificky personalistické štěpící linii, kterou by KDU-ČSL svou politikou vytvářela. Možnost naznačeného převodu není daná, protože záleží na množství dosažitelných dat.

Soudobá ekonomická (resp. ideologická) politika KDU-ČSL není na celostátní úrovni plně uplatňována. Politická strana KDU-ČSL není zastoupena v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR jako hlavní složce zákonodárného orgánu (v českém asymetrickém bikameralismu). Tento fakt však není z politologického hlediska podstatný, neboť i v rámci Sartoriho teorie relevance politických stran (2005: 127–128) její přítomnost v české politice má a měla vliv na stranický systém z historických důvodů – donedávna tato strana byla v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky zastoupena a své zástupce má nyní i v jiných zastupitelských orgánech České republiky (např. v zastupitelstvech obcí a krajů, ale i Senátu Parlamentu České republiky). Vliv na

stranický systém je předpokladem, a proto je ekonomická politika této strany v rámci tohoto předpokladu příhodná pro výzkum, v tomto případě pro testování personalistické teorie (viz také níže).

Rétoricky se KDU-ČSL staví i za křesťanský odkaz, což může (avšak nemusí) implikovat některé personalistické prvky přítomné v její ekonomické politice. V této souvislosti budu v analytické části reflektovat několik výzkumných otázek, které nyní stanovím.

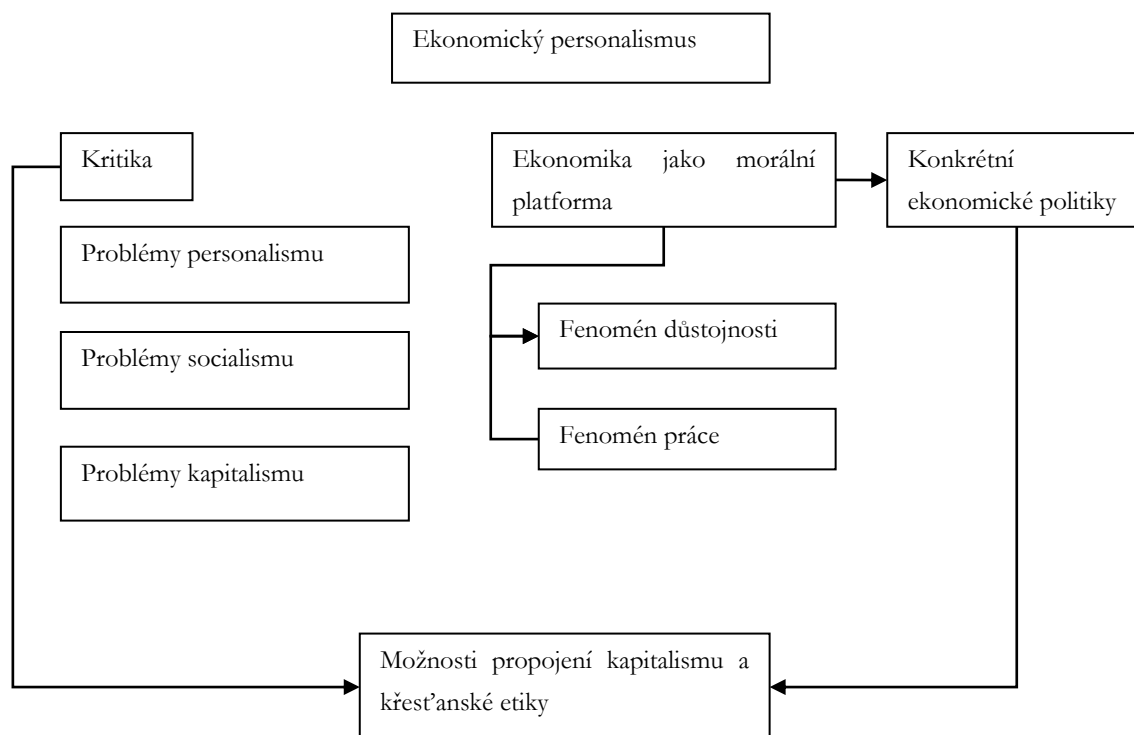
(Q1) Je hlavním filozofickým východiskem KDU-ČSL, pro formulaci sociálně-křesťansko-tržního principu, objektivní (přirozené či esenciální) pojetí jedince, resp. společnosti? Pokud otázka bude zodpovězena kladně, pak v analytickém sledu bude položena výzkumná otázka (Q2a): Je hlavním výchozím bodem KDU-ČSL, pro formulaci ekonomického programu, personalismus, příp. katolická sociální nauka? Pokud otázka č. 1 bude zodpovězena záporně, pak bude následovat otázka (Q2b): Je hlavním výchozím bodem KDU-ČSL, pro formulaci ekonomického programu, filozofie zisku, resp. primát akumulace kapitálu jako prostředku pro dobro společnosti? Pokud na otázku č. 2a bude odpovězeno kladně, pak na řadu přichází poslední dvě otázky, tj.: (Q3) Je hlavním výchozím bodem personalismu, v pojetí KDU-ČSL, filozofie důstojnosti člověka v ekonomických vztazích?; (Q4) Formuluje KDU-ČSL své ekonomické politiky dle analogických politik ekonomického personalismu?

Pomocí těchto výzkumných otázek pak budou potvrzeny či vyvráceny teze tohoto článku: (H1) Ekonomický program politické strany KDU-ČSL je implicitně vystavěn na filozofii ekonomiky tak, jak ji pojímá personalismus; (H2) Personalistické paradigma je přítomné v českém stranickém systému.

Téma, které tento článek představuje, není v české politologické obci řešeno. Tento fakt je dán dvěma faktory. Zaprvé normativní politická věda jako taková není dominantní subdisciplínou politologie v České republice a zadruhé, jak již bylo uvedeno výše, personalismus sám je v menšinovém postavení vůči neomarxismu, ale i konstruktivismu a pozitivismu (vtěleným především do komparativní politologie). Konstruktivistický a neomarxistický přístup díky apelu na relativní společenskou strukturu často opomíjí nespolečenskou roli aktéra, resp. jeho vědomí *per se*, a pozitivistický přístup naopak objektivizuje a konzervuje sociální struktury jako takové. Personalismus v tomto případě nabízí alternativu a vychází především z epistemologických limitů jedince, na které klade významný důraz – tím otevírá v dnešním kontextu novou výzkumnou perspektivu a analytické nástroje. Pokud se potvrdí přítomnost personalismu v rámci českého stranického systému, potvrdí se i přítomnost této politické perspektivy, o jejíž přítomnosti se minimálně „pochybuje“ (viz výše) – tím by bylo možné otevřít nové politologické otázky z oblasti ideologie a dynamické složky stranického systému v České republice.

Pro realizaci článku a pro analytické výstupy je využit interdisciplinární metodologický aparát složený z kontextuální obsahové analýzy ekonomického programu KDU-ČSL (realizace proběhne mj. pomocí softwaru MaxQda), ověřování logické stavby teorie personalismu provedu pomocí hermeneutického kruhu a analýzy metafor. Konkrétní výzkumný design, který je vystavěn na uvedených metodách, je možné rozdělit do několika konkrétních kroků. Než tyto kroky představím, je dobré upřesnit sledované kategorie a jejich vztahy v následujícím schématu:

Schéma č. 1

Zdroj: Autor

Po prvotním sběru sekundárních dat a vystavění ekonomické teorie personalismu (pomocí hermeneutického kruhu) bude následovat sběr primárních dat, a to nejprve z dlouhodobého ekonomického programu KDU-ČSL. Následným zdrojem primárních dat budou vyjádření vrcholných představitelů politiky KDU-ČSL (pomocí softwaru Anopress). Díky primárním datům bude vytvořen empirický korpus, v jehož rámci je možné vytvořit předpokládané metafory, a zobecnit tak klíčová data. Pomocí analýzy metafor pak bude možné určit vztahy mezi daty a pomocí těchto vztahů následně testovat ekonomickou teorii personalismu vůči stanoveným výzkumným otázkám a stanoveným hypotézám.

Smyslem článku je přispět k teoretické debatě o ideologické perspektivě jako determinantu pro stranický systém České republiky a „aplikaci“ personalismu také zacílit na širší teoretickou debatu o relevanci hodnotových konceptů s jejich epistemologickými a obecně výzkumnými možnostmi. I z tohoto důvodu do článku zařazuji podkapitolu věnovanou krátkému představení křesťanskodemokratických stran německy mluvících zemí ve střední Evropě.

2. Personalismus, ekonomie a ekonomika

Personalismus je označení pro heterogenní soubor idejí a z nich odvozených teoretických systémů, které se opírají o specifický výklad lidské důstojnosti vztahené k nemateriální složce osobnosti a jejímu možnému vyjádření ve společnosti. Onou nemateriální složkou mám na mysli

„hlubší určení člověka“, nechápaného prvotně pouze jako biologický stroj (Rotter 1999: 27) a ani sekundárně jako spotřebitele materiálních statků pro uplatnění svých zájmů. Personalismus vychází z katolické sociální nauky a je s touto naukou často ztotožňován (Huntington, Bale 2002: 45).

Personalismus má několik typů, nicméně v tomto článku se zaměřím pouze na jejich politické vyjádření, které je z hlediska současné kontinentální politické filozofie reprezentováno primárně Jacquesem Maritainem, který volně navazuje na svého předchůdce Emanuela Mouniera (Almond 1948: 734, 749; srov. Cupitt 1999: 22). Než se ale zaměřím specificky na odkaz Mouniera a Maritaina, je třeba odůvodnit tento zúžený výběr v rámci personalistické doktríny. Mounier a Maritain jsou zástupci francouzského personalismu, tedy specifického směru v kontinentální politické filozofii. Směrů, jak jsem již naznačil, je však více, a to především v tradici německy mluvících zemí. V rámci této tradice mohu zmínit především Hermana Lotze, Williama Sterna (personalistická psychologie založená na diferencii mezi lidmi), Maxe Schelera a Hanse Rottera. Jejich vliv na politický rozměr personalismu je spíše zprostředkovaný a je zde nutné poznamenat, že ekonomická oblast personalismu je pokryta zejm. zmíněnými francouzskými teoretiky. Nicméně také je nutné uvést, že sociálně tržní hospodářství, které je v jisté formě (viz níže) typické pro politický personalismus, bylo rozvíjeno v německém prostředí především německými ekonomy, nikoliv tedy filozofy-personalisty (Zúñiga 2001: 168). Jako jednoho z nejvýznamnějších je možné zmínit např. Ludwiga Erharda (viz např. Erhard 1958; srov. CDU/CSU 2007: 30).²

V souladu s výše uvedeným lze rozlišit dvě základní podoby personalismu, a to etický personalismus, který se zabývá ontologií člověka, a politický personalismus, který etický personalismus transponuje do veřejné sféry a pokouší se zachytit jeho politické konotace, včetně konotací ekonomických.³

Navzdory výše uvedenému je dobré zmínit personalistický odkaz i jiných, již zmíněných, německých autorů, které bychom mohli zařadit do etického personalismu. Max Scheler je významný především díky své filozofické antropologii, ve které při výkladu druhů „návykového“ a „inteligentního chování“ vyvozuje svébytnost osoby opodstatněné duchem (Scheler 1968). Důležitá je i teologická antropologie Hanse Rottera, kdy daný autor odkazuje k člověku jako středu uvažování v imanentní sféře. Člověk stojí ve středu této sféry kvůli schopnosti uvažování, která ho odlišuje od zvířat. Navíc je člověk společenský, protože jen láska druhého mu může dát vědomí vlastní hodnoty (Rotter 1999: 25–26). Jako posledního si dovoluji zmínit Hermanna Lotze, který se zabýval zejm. metafyzikou a je pro německé personalisty důležitý zejm. díky jeho pátrání po „původu“ (*origins*) člověka a následně jeho epistemologie (v tomto případě archaicky uváděna jako *psychology*) (více Lotze 1887a; 1887b; 1896).

² Pro tuto otázku, resp. její rozšíření doporučuji sborník textů Standard Texts on the Social Market Economy (Stützel, Watrin, Willgerodt, Hohmann /eds/. 1982).

³ Srov. s výkladem Petra Fialy (1995: 119) ohledně encykliky *Centimus annus*.

Politický rozměr upřesňuje definici personalismu na veřejné (politické), nikoliv teologické, konsekvence, což je v tomto případě nutná metodická redukce (srov. Melé 2009: 229). Politický personalismus pak mohou specificky definovat jako ideologii⁴ kombinující některé prvky katolické sociální nauky s racionalistickým chápáním moderní masové společnosti, a to včetně uznání demokratických principů vlády (Jan Pavel II 1996b: 460–461; srov. Fiala 1995: 124). Za prvky katolické sociální nauky označují především důstojnost člověka, život v komunitě, která je nutná pro sebereflexi jedince (Mounier dle Danner, O'Boyle 1999: 51–52) a lásku k bližnímu evokující pluralismus ve společnosti (Melé 2009: 231) spolu se sledováním „dobra pro všechny“ (De Gruchy 1995: 268). Takto definovaný politický personalismus, jak ukážu níže, je možné také do jisté míry ztotožnit s křesťanskou demokracií – nicméně v tomto případě by křesťanské demokracii „chyběl“ onen čistě ekonomický rozměr z hlediska teorie ekonomie (viz výše).

Maritain a Mounier, jako „otci zakladatelé“, se při formulaci svých teorií opírají o dlouhou tradici katolického sociálního učení, která je patrná např. již u Aurelia Augustina (více např. Augustinus 1950: 662–664, Bengtsson 2006: 55) a později i u Tomáše Akvinského (Vrána 1996: 14; Bengtsson 2006: 63). Síla tradice však nebyla z hlediska dějin politických teorií, resp. jejich průběhu, konstantní. Katolická nauka obecně (nejen ta sociální) začala ztrácet své pozice díky reformaci a rozvoji kapitalismu (Maclean 1927: 379). Katolicismus ale z hlediska moderní doby a vzniku masové společnosti musel čelit ještě jedné výzvě, kterou jsem již zmínil v úvodu, sice komunismu v praktické rovině a marxismu v teoretické rovině. Komunismus podle Almonda strhnul rostoucí nižší a střední třídy⁵ na svou stranu a zdálo se, že katolická sociální nauka je vyčerpána (Almond 1948: 736). Na Komunistický manifest, vydaný v roce 1848, však reagovala encyklika *Rerum Novarum* (O nových věcech) z roku 1891⁶, která měla ambici ztracené pozice u nižších a středních tříd dobýt zpět (srov. Almond 1948: 741). Encyklika nese příznačný podtitul „O dělnické otázce“ a kritizuje především socialistickou společnost za kolektivizaci, uměle vytvořený třídní boj a rozklad rodiny za účelem ekonomické efektivity (více také Lev XIII. 1996: 27, 31, 34). Další významnou encyklikou kritizující socialismus v duchu *Rerum Novarum* je *Quadragesimo Anno*, vydaná ke čtyřicátému výročí zveřejnění právě zmíněné encykliky *Rerum Novarum* (Pius XI. 1996). Z novější doby je nutné zmínit encykliku *Sollicitudo Rei Socialis* (volně přeloženo jako „Péče o sociální otázky“), která byla vydána v roce 1987 (Jan Pavel II. 1996a). Mimo jiné je dobré připomenout i encykliku *Centesimus Annus*, vydanou v roce 1991 ke stému výročí uveřejnění encykliky *Rerum Novarum* (Jan Pavel II 1996b). Díky encyklikám se síly, co do teoretické významnosti, mezi marxismem a personalismem nevyrovnaly,⁷ nicméně mezi

⁴ Mounier (1948: 8) i Maritain (2007: 97) však odmítají, že by jejich personalistický koncept vykazoval charakteristiky ideologie. Za ideologii lze personalismus označit z neutrálního hlediska (srov. Eagleton 1991: 2) již díky kompletnosti a holicitě hodnotového systému (Almond 1948: 734).

⁵ Tyto třídy byly racionalistické a deistické či ateistické (Almond 1948: 737).

⁶ Na tomto místě je nutno dodat, že k odsouzení komunismu došlo již dříve v článku 16 encykliky *Qui Pluribus* (známá jako O víře a církvi) Pia IX. (více na <http://www.papalencyclicals.net/Pius09/p9quiplu.htm>, datum ověření 15. 5. 2013).

⁷ Nicméně je třeba uvést, že rok po první světové válce měly křesťanské odbory okolo dvou milionů členů (Almond 1948: 742).

oběma směry je díky těmto zdrojům možné najít rozdíly, a to včetně „filozofie ekonomie“ obou konceptů (viz níže). Než přiblížím personalistickou ekonomii a ekonomiku, je nutné poněkud rozvést atributy personalismu patrné z jeho výše uvedené definice.

a. Filozofie politického personalismu

Politický personalismus je myšlenkový systém, který kombinuje některé prvky víry a klasických⁸ ideologií. Uznává trh jako svébytnou sféru (pro realizaci nabídky a poptávky), která se řídí racionálně-materiální volbou. Bere za svou myšlenku o existenci transcendentní sféry, jež je integrální součástí člověka stejně jako složka světská, lidským rozumem bezprostředně poznatelná. Vědomí osoby je tvořeno rozumem, který racionálně kalkuluje s vidinou imanentně nedosažitelného cíle v podobě boha (jako principu), jenž je „zástupcem“ smyslu existence pro jedince⁹ (Vrána 1996: 13, Almond 1948: 749). Jedinec si je vědom vlastní omezenosti a nemožnosti proniknout do transcendentní složky, o níž nicméně „ví“ – jinými slovy, chápe své epistemologické limity. Tímto základním postojem se personalismus liší od libertarianismu (u něhož je racionálně-materiální volba jako princip na prvním místě) tím, že přiznává existenci transcendentní složky, resp. její prospěšnost pro „aktivní život“ jedince. Od (neo)marxismu se pak personalismus liší také transcendentním principem, který zde však odkazuje k lidské omezenosti a danosti jeho základní konstituce a vztahu k realitě – tím se liší i od konstruktivismu. Jedinec se realizuje ve svém sociálním okolí – atomizace „trhem“ člověka otupuje a nepřispívá k jeho „aktivní“ realizaci (srov. Forrester 1997: 143–144). Komunita je pro jedince nezbytným prostředkem seberealizace, kdy v konfrontaci mezilidských vztahů musí osoba volit mezi „ano“ či „ne“ a tím dotváří sebe sama (Vrána 1996: 9, 13, 31; Smith 2010: 473). Politický personalismus je ideologie, která preferuje korporativismus (ve smyslu kooperace ve společnosti jako skutečné realizace jedince) a zásahy státu do ekonomiky (Almond 1948: 742; srov. Mounier 1948: 183).

Jak jsem již uvedl, člověk je ve smyslu osoby esenciálně tvořen ze dvou složek, a to složkou racionální (ve smyslu racionálně-materiální volby) a vědomím transcendentního přesahu (srov. Smith 2010: 434). Racionální složkou se především vztahuje k rozhodování na základě materiální výhodnosti – typicky v tržním prostředí. Vědomí transcendentního přesahu tvoří výše uvedená víra, resp. specifické vědomí epistemologických limitů. Oba tyto elementy musí být v jisté rovnováze – jejich výstupem je pak reálná důstojnost člověka, která se vytváří ve společenských vztazích. Základním předpokladem důstojnosti je, že člověk je vnímán jako „ten“, nikoliv jako „to“ (Smith 2010: 435–436, 440). Zmíněný předpoklad je pro politické personalisty neredukovatelný. Smith (2010: 453) uvádí příklad neredukovatelnosti důstojnosti v souvislosti s neporušeností zásady esenciality člověka, který je tvořen zmíněnými složkami: „To, že je voda mokrá, je její neredukovatelné vlastnictví, protože sama je neredukovatelnou entitou H₂O. Skládá se ze dvou složek (H a O), ale mokrost je jen jejím vlastnictvím, nikoliv H nebo O“. Jak se

⁸ Tj. ideologií postavených na racionalismu v imanentní sféře, bez gnostických prvků (srov. např. Voegelin 2000).

však neredukovatelná důstojnost člověka projevuje v ekonomicko-společenských vztazích? To je téma pro následující dvě kapitoly.

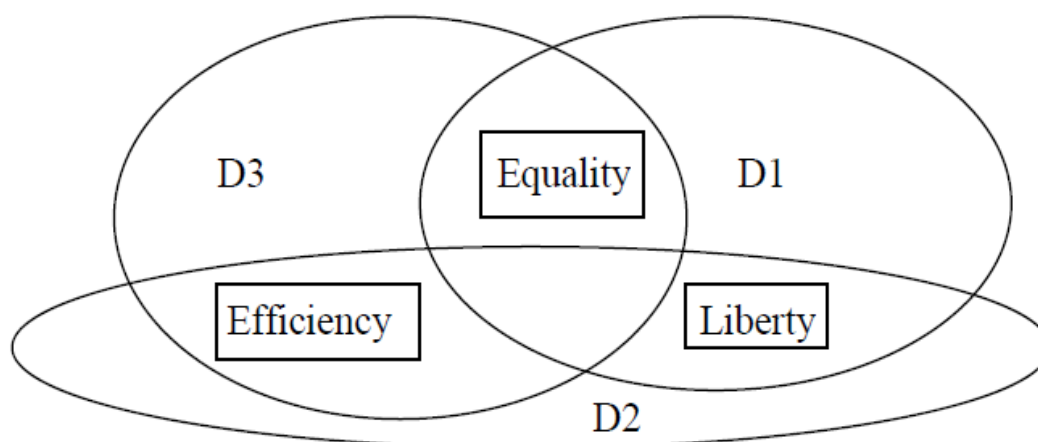
b. Personalistická ekonomie a ekonomika (hospodářství) jako morální platforma pro lidskou důstojnost

Jádrem moderní západní ekonomie je v nejobecnější rovině trh. Pojem trhu se však netýká jen střetu nabídky a poptávky zboží, kapitálu (finanční vyjádření) a služeb (včetně pracovního trhu), ale lze ho vztáhnout jako koncept „střetu“ i na sféry mimo-ekonomické, byť jsou na ekonomiku navázané (srov. Lie 1997: 342). Mechanismus trhu je tedy možné aplikovat i na sociální vztahy ve společnosti. Právě v tomto sociálním ohledu neexistuje shoda, jak s „tržní společností“ nakládat, resp. jaké by měly být její mechanismy fungování. Navíc je zde související problém role státu ve společnosti. Na jedné straně můžeme vidět libertariánský přístup, kdy mechanismu trhu podléhá celé společnost – společnost se na trhu realizuje a trh pak určuje vztahy ve společnosti (např. Hayek dle Forrester 1997: 144). Stát v tomto případě hraje marginální či nulovou roli a do těchto vztahů nemá zasahovat vůbec či velmi omezeně. Na druhé straně je zde neomarxistický přístup, který takto neomezené působení tržního mechanismu ve společnosti kritizuje, zejm. kvůli komodifikaci sociálních vztahů a úpadku kultury (např. Adorno, Horkheimer 2010). Neomarxismus je v tomto ohledu volně spojen s postmodernismem či poststrukturalismem, kdy je sociální realita konstruována kontextem, v širším smyslu kulturou daného prostředí. Mezi oběma uvedenými směry stojí personalismus (Maritain 2007: 97), který uznává volný trh, i silný stát. Navíc personalismus odmítá představu o úplné konstrukci sociální reality na základě dohody lidí, kdy některé vlastnosti člověka (a jeho vztahu ke společnosti) bere jako dané přírodou, kterou stvořil Bůh, či podléhají principu „boha“ (viz výše). Podle personalismu jsou tyto lidské vlastnosti tudíž neměnné a byly již před člověkem ve formě „božské idey“.

Filozofie moderní ekonomie personalismu, a to má společné s marxismem, stojí na pojmu práce (Almond 1948: 741; Maritain 2007: 95; Mounier 1948: 158). Práce je z hlediska personalismu kreativní činnost, která člověka naplňuje. Práce není jen realizací vlastností člověka na trhu práce, ale nad-ekonomickou složkou uspokojení ne-ekonomických potřeb jedince. Hovořím-li o uspokojení potřeb jedince (osoby), pak zároveň poukazují na výstupy práce. Tyto výstupy mohou být v zásadě (v ekonomicko-politické oblasti) tři a vždy se kombinují dle míry přítomnosti u každého jedince vztaženého ke společnosti – jsou jimi rovnost, svoboda a efektivita. Míra jejich přítomnosti pak napovídá, v rámci jaké proliferované ideologie jedinec svou práci realizuje (srov. Casal, Van Parijs 2009: 2–3). Schematicky lze toto „trilema“ znázornit následovně:

⁹ Heidegger tuto složku nazývá „pobytem“ a tvoří ji (poněkud zjednodušeně) uvědomění jedince, že je smrtelný, že se rozvrhne v čase a že svůj život aktivně ovládá, protože není pouhou věcí (viz např. Heidegger 2008: 23; srov. Vrána 1996: 17).

Schéma č. 2

Zdroj: Převzato a upraveno z Casal, Van Parijs 2009: 3.

Situace D1 je typická pro (neo)marxismus, a to v případě, kdy rovnost znamená rovnost v příjmech z odvedené práce a svoboda je pojímána ve smyslu možnosti tvůrčí činnosti nevázané na výkon (nedochází ke komodifikaci jedincovy práce). Situace D2 je typická pro libertarianismus, kdy se příjem liší podle výkonnosti na trhu práce a důraz je kladen na svobodu rozhodování, co s vydělanými prostředky jedinec udělá. Rovnost zde akcentována není, protože má význam přerozdělování prostředků státem, což jde proti (předpokládané) efektivitě trhu (srov. Lie 1997: 347). Situace D3 se snaží kombinovat efektivitu ekonomiky v D2 a sociální zajištění (rovnost) D1. Tento systém nelze zařadit dle partikulárních druhů ideologií podle jejich směru (v zásadě pravicové či levicové, i když by si tyto pojmy zasloužily vlastní analýzu, kterou se zde zabývat nebudu), ale lze ho označit jako teoreticky plně totalitní. Svoboda v tomto případě neexistuje ve smyslu kreativity bez nutnosti ohlížet se za pracovním výkonem, ani ve smyslu možnosti utratit své peníze „svobodně“ na trhu, tj. dle vlastního uvážení. Klíčovými faktory všech tří modelů je přítomnost/absence zásahů státu do ekonomického procesu.

Personalismus jako ideologie nepatří k okruhu D3 – přestože situace D1 a D2 kombinuje – protože existence svobody na trhu je základní charakteristikou projektované personalistické společnosti. Svoboda je u personalismu v tvůrčí činnosti a rovnost zde není v přerozdělování materiálních statků, ale v důstojnosti člověka, kterou získává skrze práci, jež má být všem společná. Ke třem uvedeným modelům se tedy přidává čtvrtý, personalistický, který operuje s nemateriálním pojmem důstojnosti.

Pokud personalismus, jak jsem uvedl výše, stojí na specifickém pojmu práce, pak je lidská důstojnost získaná skrze práci hlavním cílem ekonomie personalismu. Nyní je třeba zacílit na

klíčové elementy ekonomiky personalismu, i když, jak ukáží níže, oba pojmy se u personalismu stírají, což je dáno pojmovou nedůsledností (v této oblasti) samotných personalistů.

Technická složka, právní řád a etika

Ekonomika je pro personalistu Mouniera synonymem hospodářství (Mounier 1948: 139). Tohoto poněkud archaického termínu se tedy přidrží i v mém výkladu. Hospodářství se přikládá přemrštěná důležitost, což je dle personalistů znakem problémů v dané společnosti – Mounier přímo používá výraz „sociální choroba“ (Mounier 1948: 139). Hospodářský problém, podobně jako jakýkoliv jiný praktický problém, nelze řešit pouze technicky, neboť by to odporovalo nadmateriální složce člověka. Personalisté odmítají jak kapitalistické nerovnoměrné rozložení majetku, tak marxistickou rovnost příjmů a kolektivní vlastnictví. Hospodářský systém nelze zplošťovat na jeden preferovaný rozměr, jak to vyplývá z libertarianismu a marxismu. Hospodářský rozměr má tři vzájemně provázané složky: technickou složku, právní řád a etický řád (Mounier 1948: 141–142, 144). Všechny tři uvedené složky se promítají do čtyř premis, které ekonomický personalismus hájí, tj. silná role institucí, výhradní postavení osob v rámci společnosti a státu, přesná nevyčíslitelnost ekonomiky (ekonomika jako morální platforma) a ohled na originální společenský status¹⁰ (Danner, O'Boyle 1999: 49).

Co se týče techniky, pak nesmí dojít k jejímu zbožštění, k její šovinizaci a především nesmí dojít k tomu, že by technické a „technicky“ vyčíslitelné hodnoty byly zaměňovány s „pravdou“ (srov. Danner, O'Boyle 1999: 49–50). Technika musí být ve službách člověka a jejím měřítkem je pouze člověk – technika osobnost postrádá, protože je pouze racionální (viz také výše). Pokud ve společnosti a jejím plánování převládne pouze technika, pak to povede k utopii a potlačení osobnosti v rámci této společnosti. Kapitalismus a trh jsou na technice ve smyslu kvantifikace vystavěny (Mounier 1948: 145–155). „Personalistické hospodářství naproti tomu upravuje výši zisku podle služeb produkce, produkci podle spotřeby a spotřebu podle ethiky lidských potřeb, umístěné v celkové perspektivě lidské osobnosti“ (Mounier 1948: 157). Tento výrok by bylo možné, bez poznámky o etice a komplexnosti člověka, zařadit pod marxistická dogmata.¹¹ Kritika libertarianismu (jako čistého vyjádření tržních mechanismů) se zde odvíjí především od absence garance potřeb nezbytně nutných k životu. Právo neklesnout pod hranici, kde by si tyto nezbytně nutné potřeby pomocí práce nemohl jedinec zajistit, je dle Mouniera (1948: 158) prvním hospodářským právem lidské osobnosti. Práce (ve smyslu kreativní činnosti) je až na výjimky všeobecnou povinností a není zbožím. Právo na práci mají všichni a je to právo, které je nezczizitelné. Práce má navíc i přednost před kapitálem (viz v grafu č. 2 zmíněná efektivita).

Rozměr právní složky, jako druhý v pořadí, spočívá na vyhraněném úkolu uchovávat a kodifikovat etický řád a některé technické prvky určené pro správu společnosti člověkem/lidmi.

¹⁰ Někdy se tento status opisuje spojením „člověk jako jedinečná sněhová vločka“.

¹¹ Nutno poznamenat, že i přes deklarované „přílišné“ nezasahování státu do hospodářství, se u Mouniera objevuje poměrně silná míra restriktivních zásahů státu do ekonomiky – např. poskytování úvěrů bankami přímo zakazuje (Mounier 1948: 162, srov. 179).

Právní složku řídí stát, který má z personalistického hlediska dodržovat zásady, jakými jsou princip subsidiarity a ostatní principy vyplývající z třetí složky, tj. z etického řádu. Konečně právě etický řád je v hospodářské soustavě odvozen od osobní odpovědnosti osoby – jen tak je osoba kompletní, odpovědná sama za sebe. Praktickým projevem je odstranění anonymity u kapitálu a kontrola nepropojení „zájmů kapitálu“ a úpravy mezd – je třeba správního orgánu, který by na toto případné propojení měl upozornit. Členy takového orgánu jsou všichni pracující v daném podniku. Jedná se tedy o hierarchický systém s odstupňovanou mírou odpovědnosti, který je však decentralizovaný (složky jsou do jisté míry autonomní). V tomto bodě je třeba vhodně nastaveného právního řádu, který jsem zmínil výše. Hospodářský systém takového charakteru je možné označit jako „hospodářskou demokracii“, kdy nevládne atomizovaná většina (masa), ale odpovědní a informovaní jedinci. Člověk není homo economicus, ale homo socio-economicus (Danner, O'Boyle 1999: 49, 54). Jen takový demokratický systém může fungovat, neboť je v něm obsažena autorita jeho samého (Mounier 1948: 165, 167, 172). Takto pojatý systém se odlišuje od libertarianismu i marxistického pojetí: „Personalism podporuje kolektivizaci a zachraňuje svobodu tím, že ji opírá o hospodářství autonomní a pružné, a neopírá ji o centralizovanou teorii státu“ (Mounier 1948: 175). Plánování a kontrola v hospodářství má zajistit pouze minimální standard pro všechny (Mounier 1948: 176; Maclean 1927: 386; srov. Fiala 1995: 124).

Obecně je etický řád v ekonomice samozřejmou platformou pro vyjádření důstojnosti člověka, neboť ten (jako jediná osoba) vždy jedná formou morálního aktu. Morální akty jsou pak přirozené i v ekonomické oblasti (Danner, O'Boyle 1999: 50). Trh bez etického řádu je pro personalisty jen anonymním prostorem bez kolektivního étosu (srov. Acevedo 2012: 223).

Technická složka, právní a etický řád musí být vhodně zkombinovány, aby zajistili lidskou důstojnost. Konkrétní kombinace mezi těmito složkami tvoří parciální ekonomické návrhy personalismu, jejichž ekonomickým cílem je v zásadě *welfare state*, kde se lidská důstojnost může plně rozvíjet (Kersberger 1995: 6). Otázkou je, co si přesně pod personalistickým pojmem důstojnost představit – to zůstává i po provedeném výkladu v ekonomické oblasti nejasné.

Podle personalistů vycházejících z žido-křesťanské tradice je důstojnost základním atributem člověka, který mu „věnoval“ Bůh (Melé 2009: 231, srov. Lev XIII 1996: 37). Zjednodušeně: člověk realizuje svou důstojnost skrze sociální a ekonomické statky/příležitosti, kterých se mu alespoň v minimální míře dostává, a to pokud není donucen vnějšími okolnostmi. V této definici však zbývá vyřešit, co si personalisté představují pod onou „minimální mírou“ a jakým způsobem má dojít k realizaci důstojnosti.

Konkrétní ekonomické politiky – skutečný (?) ekonomický projekt

Nyní blíže zacílím na specifickou kombinaci tří výše uvedených složek, které mají „přínejmenším“ generovat minimální míru sociálních a ekonomických statků pro lidskou důstojnost člověka.

Jako první je nutné zmínit progresivní zdanění. Progresivní zdanění má vést k fakticky větší redistribuci ekonomických statků ve společnosti a tím rozšiřovat vrstvy vlastníků (Lev XIII. dle

Maclean 1927: 387). V tomto smyslu je hlavním nástrojem daň z příjmu, která z rozlišování, resp. odstupňování daňové zátěže vychází (Huber, Ragin, Stephens 1993: 718).

Jako druhou ekonomickou politiku uvádím zásahy do trhu práce. Prvním zásahem je podpora odborových organizací, zejm. těch křesťanských, protože ty zaručují i etický rozměr v rámci pracovních vztahů a regulují tím i jinak příliš kvantitativní přístup státu k pracovnímu trhu. Etický rozměr křesťanských odborových organizací se projevuje především jejich nekonfliktností založenou na pro ně jediném správném principu, a to na spolupráci mezi zaměstnanci, zaměstnavateli a státem (Coy 2001: 80). Práce je pro ekonomický personalismus hlavním tématem, od kterého se vše odvíjí, protože osoba svou důstojnost realizuje skrze práci (Jan Pavel II. 1996c: 307). Obecně to znamená, že práce je pro osobu „živou“ činností, která je tvůrčí. Jakákoliv práce má své opodstatnění, protože jakákoliv činnost člověka je prací (Jan Pavel II 1996c: 305–306). Pro osobu je práce důstojná, pokud je pracovník v poměru k zaměstnavateli „ve vztahu spravedlnosti“, tzn. že neslouží jako otrok (Maritain 2007: 95, srov. Acevedo 2012: 213; srov. Jan Pavel II 1996c: 311). Tato poněkud vágní Maritainova definice znamená, že pracovník jako homo socio-economicus pouze nepracuje pro mzdu, ale do své činnosti a výdělku promítá hodnotu produktu, která není kvantifikovatelná – jako např. smysl pro estetiku, ocenění ruční práce, ale především význam produktu pro dlouhodobou realizaci své osoby. Nejedná se tedy o prostou „spotřebu pro spotřebu“, ale o příležitost k dalšímu rozvoji osoby skrze daný výrobek (Danner, O’Byole 1999: 56). V tomto smyslu má osoba přednost před kapitálem (Jan Pavel II 1996c: 322–323; Maclean 1927: 388), protože základním předpokladem ekonomiky není generovat kapitál, ale sloužit potřebám osoby a společnosti prostřednictvím tvorby kapitálu (Melé 2009: 238; Maclean 1927: 380). Uvedené etické předpoklady je nutné inkorporovat do právního řádu – a to je druhý zásah do trhu práce.

V tomto bodě se personalistické konkrétní politiky vyčerpávají, neboť nejsou explicitně formulovány (více viz např. Fiala 1995: 122). Tento fakt má vysokou vypovídající hodnotu pro následující analýzu a poněkud předjímá parciální závěry článku.

3. Ekonomika a křesťanskodemokratické strany

a. Filozofie křesťanskodemokratických stran a výňatek z politiky CDU/CSU a ÖVP

Křesťanské politické strany jsou co do své funkce ekvivalentem k sociálně demokratickým stranám (Kersberger 1995: 7), byť rozdíly můžeme vidět v odlišné etické bázi. Křesťanské demokratické strany jsou dále typicky centristické, což je dáno specifikem jejich postoje k hlavní sociálně-ekonomické štěpící linii. Navíc jejich obecnou charakteristikou je snaha o sociální integraci v rámci sledování „společného dobra“ společnosti, pluralismus a důraz na kompromis mezi ekonomickými třídami (Kersberger 1995: 28; Almond 1948: 758). Pluralismus se projevuje v jejich vidění jedince jako osoby, která je veřejně i soukromě aktivní a je si vědoma svého cíle, kterého může dosáhnout skrze společnost (viz výše). „Prvotním cílem ‚communitas‘ není objektivní ‚bonum‘, ale cílem jsou osoby jako takové“ (Vrána 1996: 58). Aby osoba měla tento vývoj umožněný, křesťanské demokratické strany prosazují důsledné oddělení moci v politickém

systemu, decentralizaci a lokální samosprávu či autonomii, což plně konvenuje s hlavními zásadami personalismu (Almond 1948: 755). V ekonomické oblasti prosazují „křesťanský socialismus“, což je z hlediska ideového (nikoliv důsledně obsahového) opět ekvivalent k výše uvedenému personalistickému hospodářství. Všechny uvedené politiky jsou v obecné rovině hájeny a představeny i např. v programových dokumentech Evropské lidové strany (European People's Party – EPP), a to např. v dokumentu Party Platform (EPP 2012a) a Manifesto EPP (EPP 2012b).

Než představím analýzu ekonomických politik KDU-ČSL, resp. jak tyto politiky projektuje ve svém programu, uvedu (pro odкрытие širšího středoevropského kontextu) některé konkrétní politiky křesťanskodemokratických stran německy mluvících zemí sousedících s Českou republikou. První politickou stranou je německá CDU/CSU. CDU/CSU je všelidovou stranou postavenou na křesťanských základech, která se snaží o harmonizaci společnosti prostřednictvím sociálních politik, které intervnují tržní mechanismus (CDU/CSU 2007: 6–7). Sociální politiky však zástupci CDU/CSU vidí v širším měřítku, takže do jejich rámce spadají intervence od přímé podpory zemědělců formou dotací až k navyšování starobních důchodů a pozitivní diskriminaci důchodců (Kaiser 2007: 171; CDU/CSU 2007: 5, 30). Prosazování sociálních politik u CDU/CSU je odvislé od jejich koaličního partnera (pokud hovoříme o vládě CDU/CSU v koalici), nicméně tato strana v současnosti stojí na silném vůdci, jímž je Angela Merkelová. Merkelová především díky neformální síle svého postavení dokázala prosadit např. rozšíření státem podporované péče pro děti do 3 let věku, včetně navyšování kapacity školek. Tato konkrétní sociální politika byla v Německu velmi diskutována (Fleckenstein 2011: 562).

Několik příkladů politik rakouské ÖVP je podobných jako u CDU/CSU. Tato strana se také soustředí na harmonizaci ve společnosti prostřednictvím intervence do principu „neviditelné“ ruky trhu. Jako příklad mohu uvést podporu zemědělců, která zvyšuje produkci v tomto sektoru, posilování role zaměstnanců na pracovním trhu (zejm. tzv. modrých límečků), státní plánování v průmyslu a podporu malých podniků, které mají vytvářet pracovní místa (Binder 2004: 121, 130). Jak v případě CDU/CSU, tak v případě ÖVP není z jejich politik patrné (pro bližší analýzu zde není prostor), čím se odlišují od stran sociálnědemokratického typu. Odlišení tedy nelze najít v konkrétních politikách, ale v ideologickém étosu, či lépe řečeno v základní filozofii těchto stran. U CDU/CSU je křesťanský étos patrný mj. z jejich podporovatelů, kteří se historicky k této straně (resp. k jejím dvěma koaličním částem) hlásili již po druhé světové válce. Jak uvádí Fleckenstein (2011: 564), v roce 2007 se k CDU hlásilo 30,8 % institucionalizovaných křesťanů a v případě CSU to bylo 40,9 %. Celkově tedy více jak 70 % věřících v Německu podporuje právě (volební) koalici CDU/CSU. ÖVP je na tom v Rakousku podobně. Této straně se navíc podařilo svou identitu odlišit od levicových proudů jasným vymezením se proti „marxistickým klišé“ a přihlášením se k personalistickému odkazu „svobodného člověka s důstojností“ (Binder 2004: 121–122, 125).

Na těchto málo příkladech je patrné, že personalismus, který se objevuje v rámci politik křesťanských demokratických stran, charakteristicky nevybočuje z levicového směru, co do ekonomických premis. Proto by byla důležitá i analýza čistě ekonomických teorií tzv. sociálně-

tržního hospodářství (viz výše) – to by šlo však již za rámec cílů tohoto článku.¹² Na tomto místě je také nutné dodat, že hranice mezi levicovostí a pravicovostí je bez kontextu daného stranického systému nejasná. Nicméně jak jsem uvedl výše – vymezení personalismu vůči marxismu, tedy radikálnímu levicovému pólu, je patrné. Otázka vymezení vůči sociálnědemokratickému směru je nasnadě, a to také v souvislosti s výše vymezenými „chudými“ konkrétními ekonomickými politikami personalismu.

Nyní se můžeme podívat na projektované politiky KDU-ČSL a zobecnit je do několika možných metafor. Než k tomu však přistoupím, je třeba doplnit, že se KDU-ČSL silně programově inspiruje zejm. u CDU/CSU, což vyzdvihuje zejm. předseda strany Pavel Bělobrádek (viz níže). Dokladem je i snaha o spolupráci na úrovni Evropského parlamentu na základě stejných ideových propozic (Svoboda 2003: 67–68). Přítomnost a silná pozice CDU/CSU a ÖVP ve středoevropském prostoru je pro formulaci politik KDU-ČSL a jejich autoritu podstatná, protože pomocí poukázání na sílu podobných stran v zahraničí KDU-ČSL demonstruje silné ukotvení jejich tezí v širším kontextu. Tato „služba“ je důležitá především proto, že se KDU-ČSL snaží vytvářet vlastní image alternativní politické strany v českém stranickém systému a potřebuje své teze tedy zaštitit.

b. Analýza programatiky KDU-ČSL a její metafor

KDU-ČSL sama sebe vymezuje jako středovou až středopravou stranu: „[...] odmítáme pravicovou svobodu bez spravedlnosti, právě tak, jako levicovou spravedlnost bez svobody“ (KDU-ČSL 2010: 6 ; KDU-ČSL 2011: 1; srov. Bělobrádek 2012a). KDU-ČSL je dle slov jejího předsedy Pavla Bělobrádka (2010; 2012b; 2012c) nesocialistickou alternativou liberální bezohlednosti postavenou na sociálně-tržním hospodářství, přičemž inspiraci tato strana hledá, jak bylo uvedeno výše, především u německé CDU-CSU (srov. Brenner 2004: 162). Velmi silné ideologické vymezení, podobně jako u rakouské ÖVP, je patrné vůči Komunistické straně Čech a Moravy (KSČM) (Roithová 2012a), zejm. vůči kolektivismu (Bělobrádek 2013a). Dalším důvodem vymezení vůči KSČM je čistě morální a dá se říci tradiční – KDU-ČSL se hlásí k odkazu žido-křesťanské etiky, která není kompatibilní s komunistickým materialismem odvozeným od dialektiky dějin (Bělobrádek 2012d; Roithová 2012a). Poukázáním na etiku se dostávám k první metafoře, nicméně s otazníkem, z programu a programových vyjádření představitelů KDU-ČSL, a sice že ekonomie a ekonomika jsou morální kategorie.

Ekonomie a ekonomika jsou morální kategorie?

Primární není množství peněz, které stát generuje či přerozdělí, ale kvalita života jedinců, která není mnohdy vyčíslitelná finančními prostředky (Roithová 2012b). Ve společnosti je důležitá

¹² Mohu však poukázat na to, že ekonomický personalismus (rámcově filozofický směr) se do jisté míry prolíná s ekonomickou koncepcí sociálně-tržního hospodářství. Jejich metodologická východiska jsou však jiná – zejm. kvůli několikrát zmiňovanému prvku „víry“ v personalismu. Pokud bych to měl zcela zjednodušit, pak personalismus jako filozofická doktrína a koncepce sociálně-tržního hospodářství nemají mezi sebou „správný komunikační mechanismus“ (více viz např. Finn 2003).

etická stránka, která je právě nemateriálním antipodem finančního vyjádření.¹³ Z tohoto důvodu KDU-ČSL bere jako pozitivní např. zavedení etické výchovy do základních škol ve formě samostatného předmětu (KDU-ČSL 2010: 11) nebo odmítnutí neetické privatizace fakultních nemocnic (Hovorka 2012). Finanční racionalita není primárním cílem hospodářství; prvořadým cílem je podpora důvěry ve společnost a nalezení jednotné vize (srov. Mlčoch 2003: 48). Z tohoto důvodu je hospodářství pouze prostředkem pro společnost, nikoliv jejím cílem (KDU-ČSL 2010: 8; Bělobrádek 2012a; Bělobrádek 2012b). Pokud je hospodářství prostředkem, pak je ho třeba regulovat tak, aby se díky němu jako nástroji dosáhlo cíle (Kol. 2000: 29). Cílem je pak obecné dobro¹⁴ vyjádřené v solidaritě, zodpovědnosti a svobodě jedince. Regulovány mají být především energetika a finanční sektor (KDU-ČSL 2010: 40).

Další programové body či vyjádření představitelů KDU-ČSL jsou nejednoznačné a příliš obecné. Metafora „ekonomie a ekonomika jsou morální kategorie“, jako prvotní předpoklad, není jednoznačně přítomná. Ekonomie a ekonomika by mohla být prostředkem pro morální kategorie obecného typu, v programu či vyjádřeních představitelů KDU-ČSL není toto spojení vyjádřeno explicitně či nepochybně.

Jedinec je rodina, rodina je solidarita a rodina je stát?

„Jde nám o dobro celku, ale viděno křesťanským personalismem, vidíme jedinečnost každého člověka“ (Bělobrádek 2013b). K této jedinečnosti musí mít každý respekt a projevovat ji skrze důstojnost (KDU-ČSL 2010: 20; KDU-ČSL 2011: 1). Tyto dvě zmínky jsou bohužel jedinými ve smyslu přímého pojmání jedince v programech či vyjádřeních představitelů KDU-ČSL. Důležité je však upozornit na přímý odkaz k personalismu, byť je v tomto případě ojedinelý a má malou vypovídající hodnotu (srov. Bělobrádek 2013c). Jedinec se podle KDU-ČSL realizuje skrze svou rodinu, na kterou tato strana klade velký důraz. Apel je kladen jak na její společenskou a socializační funkci, tak na její funkci ekonomickou – „[...] dobrá rodinná politika je [...] v podstatě i dobrou hospodářskou politikou“ (KDU-ČSL 2010: 10).

Podpora rodiny jako ekonomické jednotky je jedním ze základních stavebních kamenů programu KDU-ČSL a jejích konkrétních ekonomických politik. Dokladem je i deklarace snahy o založení samostatného ministerstva pro rodinu (KDU-ČSL 2010: 10). Co do konkrétních politik, pak se jedná především o subvence ze státního rozpočtu pro podporu novomanželských půjček a tzv. startovacích bytů, progresivní zdanění fyzických osob, dále o podporu porodnosti¹⁵ systémem „čím více dětí, tím vyšší důchod“, dohled nad zákony a jejich případnou úpravu, pokud zasahují do jejich principů, a o podporu zaměstnavatelů, kteří zaměstnávají matky či otce s dětmi do šesti let (KDU-ČSL 2010: 10, 11, 21). Mezi nepřímou podporu rodin patří přeřazení položek spotřeby dětí do snížené sazby DPH nebo jejich celkové osvobození od daní (Bělobrádek 2012e; KDU-ČSL 2013: 4).

¹³ Některé prvky, které inspirovaly tento přístup KDU-ČSL, lze vidět v dokumentu Pokoj a dobro (Kol. 2000: 24-26).

¹⁴ Též možné vykládat jako „bonum commune“ (Kol. 2000: 26).

Stát je práce, stát je činnost?

Stát má být podle představitelů KDU-ČSL silný ve smyslu ochrany pravidel a jejich vymáhání, nicméně nesmí přílišnou byrokracií brzdít ekonomiku (KDU-ČSL 2010: 41; KDU-ČSL 2013: 4). Důležitější než stát je však společnost, která se skládá z rodin a tzv. přirozených společenství, která se organizují „zezdola“, tj. spontánně. Stát má v tomto smyslu hrát roli podporovatele těchto skupin a otevřít se veřejnosti např. tím způsobem, že bude zveřejňovat (prostřednictvím internetu) co nejvíce informací týkajících se samotného fungování státu. KDU-ČSL podporuje i otevřené připomínkové řízení k přijímaným zákonům (KDU-ČSL 2010: 6, 26, 28).

Pokud je společnost důležitější než stát, pak stát musí společnost chránit. Tím se znovu dostávám k již zmíněné ochraně pravidel, zejm. ve smyslu ochrany pravidel pro práci. Práce je kreativní činností a přináší statky do veřejných rozpočtů jako stimulů veřejného blaha (ve smyslu výše uvedeného nástroje). Podle KDU-ČSL nesmí být výhodnější nepracovat a žít ze sociálních dávek, než pracovat a odvádět tak prostředky do veřejných rozpočtů (KDU-ČSL 2010: 20). Heslem KDU-ČSL je v tomto smyslu „kdo nepracuje, ať nejí“ (Bělobrádek 2010), avšak z tohoto přístupu jsou vyloučeni ti, kteří objektivně pracovat nemohou (KDU-ČSL 2010: 6). Podobné je to i ve věci osob ve výkonu trestu – KDU-ČSL preferuje alternativní tresty, které by byly formou činnosti pro společnost, tedy práce (KDU-ČSL 2010: 29).

Ve fenoménu práce se spojuje i podpora mládeže. KDU-ČSL navrhuje větší podporu pro propojení středních škol s praxí, a to formou odpočtů nákladů za praxi učňů (KDU-ČSL 2010: 13). Zde však ekonomické politiky KDU-ČSL, spojené s fenoménem práce, končí.

4. Závěry analýzy

Prvotní domněnku, vyjádřenou v úvodu článku, tedy že marginalizace personalismu je spíše otázkou agenda setting, musím vyvrátit. Personalismus je marginální kvůli své slabé vysvětlující stránce, resp. jejích jednotlivých vrstev (viz také níže).

První takovou vrstvou je kritika materiální racionality tržního hospodářství, resp. jejích nezamýšlených důsledků. V tomto bodě však personalismus výrazně nevybočuje z kritiky, kterou můžeme najít u (neo)marxismu. Jediným, byť podstatným a *prima facie* základním rozdílem je nemateriální pojetí a odkaz ke křesťanské etice, která má „generovat“ důstojnost. Teoretická síla personalismu, jako teorie, tím však příliš posílena není, nicméně odkaz k normativitě je jasný (více např. Fiala 1995: 144).

Druhou vrstvou, či rovinou, je vlastní filozofie ekonomie. Tato stránka je ve vysvětlující rovině silnější než první vrstva a můžeme zde najít poměrně jasné odlišení od neomarxismu a libertarianismu¹⁶. Příkladem jsou silné instituce, výhradní postavení osob (vymezení se proti marxistickému kolektivismu) a přesná nevyčíslitelnost „ekonomických dober“ s ohledem na

¹⁵ V tomto smyslu KDU-ČSL jednoznačně podporuje upřesnění občanského řádu, kde by byl manželský svazek definován pouze jako svazek muže a ženy (Bělobrádek 2010).

¹⁶ Oba směry jsou vnitřně poměrně rozpolcené, nicméně jejich základní znaky v článku zohledňuji.

důstojný a dobrý život jedince. Nicméně aby tato ekonomie byla silná, potřebuje i jasné a silné ekonomické politiky (ekonomiku). Ty se u ekonomiky personalismu neobjevují. U autorů jsou konkrétně zmíněny pouze dvě, a to zásahy do trhu práce a progresivní zdanění.

Vystavěná personalistická ekonomická teorie je tedy slabá, což dokladuje i mimo mou analýzu množství současných teoretiků (např. Fiala 1995; Novak 1992: 233; O'Boyle 2003). Nejrozvinutější je u Mouniera a následně Maritaina, a to i bylo důvodem, proč jsem se zaměřil na výklad těchto dvou představitelů personalismu – v rámci kontinentální tradice jsou jejich teorie aplikovatelné i na prostor německy mluvících zemí a České republiky.

Slabé je i odlišení KDU-ČSL vůči jiným politickým subjektům, resp. její ukotvení na politické ose. Pokud se vrátím k otázkám tohoto článku, pak na první otázku, tedy „Je hlavním filozofickým východiskem KDU-ČSL, pro formulaci sociálně-křesťansko-tržního principu, objektivní (přirozené či esenciální) pojetí jedince, resp. společnosti?“, lze odpovědět ano. KDU-ČSL přiznává jedinečnost každému člověku a uznává i některé společné lidské vlastnosti, např. schopnost a nutnost pracovat (pokud vyjmete nemocné, děti a staré lidi). Odpověď ano je však vágní, protože dostatečné zdůvodnění je znemožněno „chudostí“ (co do pregnantnosti a vymezení) politik KDU-ČSL. Na druhou stanovenou otázku (ve výše uvedeném pořadí potvrzení či nepotvrzení), tedy (Q3) „Je hlavním výchozím bodem personalismu, v pojetí KDU-ČSL, filozofie důstojnosti člověka v ekonomických vztazích?“, musím odpovědět nejednoznačně – je to možné, avšak nelze to potvrdit. Zcela stejné je to i s otázkou (Q4) „Formuluje KDU-ČSL své ekonomické politiky dle analogických politik ekonomického personalismu?“. Pomocí zodpovězení otázek jsem měl potvrdit či vyvrátit stanovené hypotézy (H1) „Ekonomický program politické strany KDU-ČSL je implicitně vystavěn na filozofii ekonomiky tak, jak ji pojímá personalismus“; (H2) „Personalistické paradigma je přítomné v českém stranickém systému“. Obě hypotézy musím vyvrátit, neboť jejich případné potvrzení není jednoznačně prokazatelné.

Personalismus se jako teorie odlišuje od neomarxismu především nespolečenskou rolí aktéra, se kterou počítá a ke které se vztahuje. Od libertarianismu se odlišuje svým důrazem na vědomí transcendentního přesahu u jedince, které odkazuje k cíli sledování „vyššího“ a bezprostředně nezakoušeného (opozitně koncept slasti) „dobra“. To je však vše.

Politická strana KDU-ČSL je v některých prvcích provázána podobností se stranami, které působí v německy mluvících zemích střední Evropy, tj. CDU/CSU a ÖVP. Jedná se především o antikomunismus a důraz na subsidiaritu. Více však potvrdit nelze.

Stanovené metafory, které měly u programatiky KDU-ČSL odhalit její specifickou a případnou provázanost s personalistickou ekonomickou teorií, jsou pouze orientační, nepotvrzené a analyticky slabé. Důvodem je, že tyto metafory se nemusí, a pravděpodobně tomu tak skutečně není, vztahovat pouze k politice KDU-ČSL, což je opět dáno vágností programu KDU-ČSL.

Přes výhrady, které jsem uvedl, tento článek splnil svůj cíl, jímž bylo testování personalistické ekonomické teorie. Z výše uvedených důvodů je tato teorie slabá ve své vysvětlující funkci. Její slabost však zcela nevylučuje její možnou ideologickou přítomnost ve stranickém systému České

republiky. Nicméně předpoklad o tom, že by politiky KDU-ČSL mohly vytvářet vlastní „personalistickou osu“, byl vyvrácen – personalistické paradigma tak z tohoto pohledu není jednoznačně přítomné ve stranickém systému České republiky, minimálně ne v případě KDU-ČSL a jejího ekonomického programu. Závěrem tedy je, že KDU-ČSL díky personalismu nevytváří specifickou štěpící linii, která by byla konkurenční k etablované materialistické socio-ekonomické štěpící linii. Politiku KDU-ČSL tak lze hledat v současné socio-ekonomické štěpící linii stranického systému ČR – nicméně to je již podnět k jinému výzkumu.

Literatura

- Acevedo, A. (2012): *Personalist Business Ethics and Humanistic Management: Insights from Jacques Maritain*, *Business Ethics*, č. 105, s. 197–219. DOI: 10.1007/s10551-011-0959-x
- Adorno, T., Horkheimer, M. (2010): *Dialektika osvícenství*, Praha, Oikoymenh.
- Almond, G. (1948): *The Political Ideas of Christian Democracy*, *The Journal of Politics*, roč. X, č. 4, s. 734–763. DOI: 10.2307/2126252
- Augustinus, A. (1950): *O boží obci*. XXII, Praha, Vyšehrad.
- Bělobrádek, P. (2010): in: *Lidovce povede krajský tajemník Bělobrádek, vyhrál hned v první volbě*, iDnes, 20. 11. 2010, on-line verze (http://zpravy.idnes.cz/lidovce-nove-povede-krajsky-tajemnik-belobradek-vyhral-hned-v-prvni-volbe-1r7-/domaci.aspx?c=A101120_105735_domaci_taj), [cit. 20. 8. 2013].
- Bělobrádek, P. (2012a): in: *Hostem předseda KDU-ČSL Pavel Bělobrádek*, ČRo Rádio Česko, 18. 9. 2012.
- Bělobrádek, P. (2012b): in: *KDU-ČSL opatrně opouští pravici a míří do středu. Najde tam voliče?*, *DeníkReferendum.cz*, 25. 1. 2012, on-line verze (<http://denikreferendum.cz/clanek/12383-kdu-csl-opatrně-opouští-pravici-a-míří-do-středu-najde-tam-volice>), [cit. 20. 8. 2013].
- Bělobrádek, P. (2012c): in: *Bělobrádek (KDU-ČSL): Vize 2020 – Česká republika jako slušný stát pro slušné lidi*, *Kdu.cz*, 17. 9. 2012, on-line verze již nedostupná, [cit. 20. 7. 2013].
- Bělobrádek, P. (2012d): in: *Bělobrádek (KDU-ČSL): Kde je tma a špína, tam se drží krysy*, *Kdu.cz*, 1. 12. 2012, on-line verze již nedostupná, [cit. 20. 7. 2013].
- Bělobrádek, P. (2012e): in: *Interview s předsedou KDU-ČSL Pavlem Bělobrádkem*, ČT 24, 25. 4. 2012.
- Bělobrádek, P. (2013a): in: *Radší než jazýčkem na vahách, tak ve vládě nebudeme vůbec*, říká Bělobrádek, *Právo*, 6. 6. 2013.
- Bělobrádek, P. (2013b): in: *Sjezd lidovců: Posty obhájili Bělobrádek a Jurečka. Ve vedení také Roithová*, *DeníkReferendum.cz*, 8. 6. 2013, on-line verze (<http://denikreferendum.cz/clanek/15711-sjezd-lidovcu-posty-obhajili-belobradek-a-jurecka-ve-vedeni-take-roithova>), [cit. 20. 8. 2013].
- Bělobrádek, P. (2013c): in: *Rozhovor s Pavlem Bělobrádkem, předsedou KDU-ČSL*, *Frekvence 1*, 30. 3. 2013.
- Bengtsson, J. O. (2006): *The Worldview of Personalism. Origins and Early Development*, Oxford and New York, Oxford University Press.
- Binder, D. A. (2004): *Rescuing the Christian Occident and Europe in US: The Peoples' Party in Austria*, in: M. Gehler – W. Kaiser (eds.): *Christian Democracy in Europe Since 1945*, London, Routledge.
- Bobbio, N. (1996): *Left and Right. The Significance of a Political Distinction*, Chicago, The University of Chicago Press.
- Bornschieer, S. (2009): *Cleavage Politics in Old and New Democracies*. *Living Reviews in Democracy*, Democracy.livingreviews.org.

- Brenner, Ch. (2004): A Missed Opportunity to Oppose State Socialism? The People's Party in Czechoslovakia, in: M. Gehler – W. Kaiser (eds.): *Christian Democracy in Europe Since 1945*, London, Routledge.
- Casal, P., Van Parijs, P. (2009): Mill, Rawls, Cohen and the Egalitarian Trilemma, Cohen Conference in Oxford, on-line verze <http://www.ucl.ac.uk/laws/jurisprudence/docs/2010/Casal02Feb2010.pdf>, [cit k 1. 7. 1013].
- CDU/CSU (2007): *Freedom and Security. Principles for Germany*, Hanover, Konrad Adenauer Stiftung.
- Coy, P. G. (2001): An Experiment in Personalist Politics: The Catholic Worker Movement and Nonviolent Action, Peace and Change, roč. XXVI, č. 1, s. 78–94.
- Cupitt, D. (1999): The New Labour Project: Modernization and Personalism, *Political Theology*, č. 2, s. 19–27.
- Danner, P. L., O'Boyle, E. J. (1999): Personalist Economics is Human Economics Because it Puts the Human Person at the Center of Economic Affairs, *Forum for Social Economics*, roč. XXIX, č. 1, s. 47–61.
- De Gruchy, J. W. (1995): *Christianity and Democracy. A theology for a just world order*, New York, Melbourne, Cambridge University Press.
- Eagleton, T. (1991): *Ideology. An Introduction*, Verso, London.
- EPP (2012a): Party Platform, EPP Statutory Congress, Bucharest, on-line verze (<http://www.epp.eu/documents-library>), [cit. 19. 10. 2013].
- EPP (2012b): Manifesto, EPP Statutory Congress, Bucharest, on-line verze (<http://www.epp.eu/documents-library>), [cit. 19. 10. 2013].
- Erhard, L. (1958): *Prosperity Through Competition*, Praeger, New York.
- Fiala, P. (1995): *Katolicismus a politika*, CDK, Brno.
- Finn, D. R. (2003): The Foundation of Economic Personalism: Promise and Peril, *Journal of markets and morality*, roč. VI, č. 2, s. 599–615.
- Fleckenstein, T. (2011): The Politics of Ideas in Welfare State Transformation: Christian Democracy and the Reform of Family Policy in Germany, roč. XVIII, č. 4, s. 543–571.
- Forrester, D. B. (1997): *Christian Justice and Public Policy*, New York, Melbourne, Cambridge University Press.
- Heidegger, M. (2008): *Bytí a čas*, Praha, Oikoymenh.
- Hovorka, L. (2012). In: *KDU-ČSL opatrně opouští pravici a míří do středu. Najde tam voliče?*, *DeníkReferendum.cz*, 25. 1. 2012, on-line verze (<http://denikreferendum.cz/clanek/12383-kdu-csl-opatrne-opousti-pravici-a-miri-do-stredu-najde-tam-voalice>), [cit. 20. 8. 2013].
- Huber, E., Ragin, Ch., Stephens, J. D. (1993): Social Democracy, Christian Democracy, Constitutional Structure, and the Welfare State, *American Journal of Sociology*, roč. IC, č. 3, s. 711–749. DOI: 10.1086/230321
- Huntington N., Bale, T. (2002): New Labor: New Christian Democracy?, *The Political Quarterly*, roč. LXXIII, č. 1, s. 44–50.
- Jan Pavel II. (1996a [1987]): *Sollicitudo Rei Socialis*, in: *Sociální encykliky*, Praha, Zvon.
- Jan Pavel II. (1996b [1991]): *Centesimus Annus*, in: *Sociální encykliky*, Praha, Zvon.
- Jan Pavel II. (1996c [1991]): *Laborem Exercens*, in: *Sociální encykliky*, Praha, Zvon.
- Kaiser, W. (2007): *Christian Democracy and the Origins of European Union*, New York, Melbourne, Cambridge University Press.

- KDU-ČSL (2010): Volební program 2010–2014, on-line verze (<http://kdu.ecpaper.cz/#page=1>), [cit. 20. 8. 2013].
- KDU-ČSL (2011): Odkud a kam lidovci jdou?, on-line verze (<http://www.kdu.cz/Dokumenty/Argumentar/Argumentar-k---.aspx>), [cit. 19. 10. 2013].
- KDU-ČSL (2013): Volební program 2013–2017, on-line verze (http://volby.kdu.cz/volebni-program/ekonomika.aspx#.Ul_fq9K8DzU), [cit. 17. 10. 2013].
- Kersberger, K. (1995): *Social Capitalism. A study of Christian Democracy and the Welfare State*, London and New York, Routledge.
- Kol. (2000): *Pokoj a dobro. List k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskuzi*, Praha, Sekretariát České biskupské konference.
- Lev XIII. (1996 [1891]): *Rerum novarum*, in: *Sociální encykliky*, Praha, Zvon.
- Lie, J. (1997): *Sociology of Markets*, *Annual Review of Sociology*, č. 23, s. 341–360. DOI: 10.1146/annurev.soc.23.1.341
- Lotze, H. (1887a): *Metaphysic. Ontology, Cosmology, and Psychology. Vol. I.*, Oxford, Clarendon.
- Lotze, H. (1887b): *Metaphysic. Ontology, Cosmology, and Psychology. Vol. II.*, Oxford, Clarendon.
- Lotze, H. (1896): *Mikrokosmos*, Leipzig, Hirzel.
- Maclea, D. A. (1927): *Christian Industrial Democracy: Its Moral Basis*, *International Journal of Ethics*, roč. XXXVII, č. 4, s. 377–389.
- Maritain, J. (2007): *Člověk a stát*, Praha, Triáda.
- Melé, D. (2009): *Integrating Personalism into Virtue-Based Business Ethics: The Personalist and the Common Good Principles*, *Journal of Business Ethics*, č. 88, s. 227–244. DOI: 10.1007/s10551-009-0108-y
- Mlčoch, L. (2003): *Etika hospodářství*, in: *Křesťanské hodnoty v české politice*, Praha, Klub senátorů KDU-ČSL.
- Mounier, E. (1948): *Místo pro člověka. Manifest personalismu*, Praha, Vyšehrad.
- Novak, M. (1992): *Duch demokratického kapitalismu*, Praha, Občanský institut.
- O'Boyle, E. J. (2003): *Comments on the Foundation of Economic Personalism Series*, *Journal of Markets and Morality*, roč. VI, č. 2, s. 617–662.
- Pius IX. (1846): *Qui Pluribus*, Papežská encyklika, on-line verze <http://www.papalencyclicals.net/Pius09/p9quiplu.htm>, [cit. k 1. 7. 2013]. Rotter, H. (1999): *Důstojnost lidského života*, Praha, Vyšehrad.
- Roithová, Z. (2012a): in: *Prezidentský speciál – Zuzana Roithová*, Hyde Park ČT 24, 7. 12. 2012.
- Roithová, Z. (2012b): in: *Žena ví, jak udržet rodinu pohromadě*, MF Dnes, 6. 11. 2012, on-line verze již nedostupná, [cit. 19. 7. 2013].
- Sartori, G. (2005): *Strany a stranické systémy*, Brno, CDK.
- Scheler, M. (1968): *Místo člověka v kosmu*, Praha, Academia.
- Smith, Ch. (2010): *What is a Person? Rethinking Humanity, Social Life, and the Moral Good from the Person Up*, Chicago and London, The University of Chicago Press.
- Stützel W., Watrin, Ch., Willgerodt, H., Hohmann, K. (eds). (1982): *Standard Texts on Social Market Economy. Two Centurie sof Discussion*, Stutgard and New York, Gustav Fischer.
- Svoboda, C. (2003). *Programová strategie KDU-ČSL a Evropské lidové strany v budoucí Evropě*, in: *Křesťanské hodnoty v české politice*, Praha, Klub senátorů KDU-ČSL.
- Voegelin, E. (2000): *Nová věda o politice*, Brno, CDK.
- Vrána, K. (1996): *Dialogický personalismus*, Praha, Zvon.

Zúñiga, G. L. (2001): What is Economic Personalism? A Phenomenological Analysis, *Journal of Markets and Morality*, roč. IV, č. 2, s. 151–175.

The Philosophy of Economic Personalism and KDU-ČSL Policies

SUMMARY

This article deals with the phenomenon of economics in the doctrine of personalism and its consequences in the sphere of politics. Within this analysis, some economic distinctions between personalism, on the one hand, and libertarianism and neomarxism, on the other, are identified through a focus on the hermeneutics of personalism and its logical ideological results. These results have the form of testable propositions such as a pregnant definition of dignity, support for the concept of workfare, the family as the “core”, and the belief in the social market, which leads to progressive taxation and interventions in the labor market. These propositions are contained in KDU-ČSL policies, explicitly declared in the manifestos “Volební program 2010–2014”, “Volební program 2013–2017”, and other documents, as well as speeches of KDU-ČSL representatives, mainly of the chairman Pavel Bělobrádek. The connection between personalism and KDU-ČSL policies is then tested by metaphor analysis and the outcomes provide answers to two questions – first, whether the theory of personalism is present in KDU-ČSL policies; second, whether the KDU-ČSL could be subsumed under the socio-economic cleavage in the Czech context, and if so, then to which particular space.

The article is divided into three main chapters. The first chapter is about personalism, its origin and basic expressions, and its ideas regarding the field of economics. From this point of view, personalism is a heterogeneous theoretical academic movement with a few common elements, i. e. cornerstones. First, personalism is supported by the catholic social tradition included mainly in the encyclical *Rerum Novarum*. Second, and consequently, personalism emphasizes the idea of “dignity” based on creationism and naturalism. Dignity is a natural attribute of human beings and has, unlike in the liberal tradition, a deeper sense (it was given by God). These two attributes of personalism lead us to one particular question – How can we characterize this “deeper sense” in the sense of material economics typically represented by the rational choice principle? The answer given by personalists (especially by Mounier and Maritain) is that economy may have this second dimension, in addition to the material sense, which serves as a cloud of rules based on Christian morality contained in the concept of dignity itself. Within this scope, the self-realization of every person is guaranteed through work as an expression of the self. Work is not only activity which leads to the production of material goods but is also, above all, an instrument of one’s freedom. Thus, the economic ideas within personalism are based on a person’s dignity realized by equality in the market, not by liberty or efficiency. Simply said, it is the quality of market relations that is most important for a person’s self-realization, not the quantity of produced material goods. In other words, a human/person is not *homo economicus* but *homo socio-economicus* because she cannot live and be productive in society without “good” relations secured by the concept of dignity. Every person must have the guarantee of a minimal income in order to be able to develop the self. To achieve this, there are two main policies. First, progressive taxation should be used as a tool for the broader redistribution of goods and money with a view to maintaining minimal living standards. Second, some interventions in the labor market should be considered in order to contribute to the protection of workers and their freedoms in the sense of ensuring creative activity in work.

The second chapter of the article examines the concrete economic policies of the KDU-ČSL political party, while the third explores the relationship between these policies and the concrete metaphors of personalism. First, it should be pointed out that KDU-ČSL policies are closely connected with those of the European People's Party (the KDU-ČSL is the one of its members), the Christian Democratic Union of Germany/Christian Social Union of Bavaria, and the Austrian People's Party. The first metaphor, "economy is moral category", is similar to the idea of personalism that a human being is not homo economicus but homo socio-economicus. However, on the basis of empirical data, it appears that this metaphor is not especially relevant. Therefore, the connection between economic personalism and KDU-ČSL policies cannot be confirmed. The Second metaphor, "a person is a family, the family is solidarity, and the family is the state", is connected with economic personalism's basic philosophical view. However, because of a lack of empirical data, it cannot be confirmed if there is an explicit or direct connection with KDU-ČSL policies. The same situation applies to the third metaphor, "state is work – state is activity".

Since the statements above cannot be plausibly confirmed, the main finding of the text is that arguments supporting a line between the concept of personalistic economy and the programmatic of Czech Christian Democrats are weak. There are two reasons for this: (1) the overly theoretical nature of economic personalism (its economic policy) and (2) the vague formulations of KDU-ČSL economic policies in official programmes and public speeches.